

Új Gothard-bibliográfia

150 éve, 1857. május 31-én született a Vas megyei Herényben (ma Szombathely peremkerülete) Gothard Jenő, a XIX. század egyik legnagyobb magyar csillagásza, csillagászati műszerkészítője, csillagászati fotográfusa, a Lyra-gyűrűsköd központi csillagának lefényképezője.

A középiskolát Szombathelyen végezte a premontrei kanonokrend gimnáziumában. 1875-ben érettségizett, majd a bécsi Polytechnische Hochschule-t végezte el, majd gépészmérnöki diplomával a zsebében visszatért Herénybe, ahol öccsével, Sándorral együtt a családi kastélyban finommechanikai műhelyt rendeztek be: a „Herényi Műcsarnok”-ot, és fizikai eszközöket, villamos berendezéseket készítettek.

Műszereiket az 1879-es székesfehérvári iparkiallításon mutatták be először. 1879. augusztus 21–27-ig Szombathelyen tartotta vándorgyűlését a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Egyesülete. A rendezvényen Kunc Adolf a nagytemplom kupolájában sikeresen megismételte Foucault ingakísérletét, amelyhez az ingát a Gothard fivérek készítették. A székesfehérvári kiállításon ismerkedett meg Konkoly Thege Miklóssal, aki meghívta Ó-Gyallára. A következő év őszén néhány napot eltöltött az obszervatóriumban, és már ekkor elhatározta, hogy Herényben csillagvizsgálót épít.

1881-ben Hauszmann Alajos tervei alapján épült fel az obszervatórium. Az épület északkeleti sarkán lévő henger alakú toldalék feletti teraszon volt a forgatható dobkupola. Ide került a Konkolytól kapott 26 cm-es Newton-rendszerű teleszkóp, amely 1874-ben készült a londoni Browning cégnél. Az évek során Gothard mindig újított valamit a teleszkópon, s néhány év múlva Konkoly azt mondta, hogy maga a gyártó se ismerne rá a saját eszközére.

Jelentősek voltak Jupiter- és üstökösészlelései. Sok időt szentelt a Pons–Brooks-üstö-

Gothard Jenő (1857-1909)

kös megfigyelésére, a napfelszín észlelésére és színképelemzésére. 1882-ben a herényi obszervatóriumból megfigyelte a május 16-i részleges napfogyatkozást, amelynek eseményeit fotografikus úton rögzítette. Az 1882. december 16-i Vénusz-átvonulásról az „Astrophysikai megfigyelések 1882-ben” című tanulmányában írt.

Jelentős eredményeket ért el az asztrofotografálás terén. Gothard maga kísérletezte ki az emulzió összetételét. Kitartó munkájának köszönhető, hogy fotografikus úton 1886-ban a világon elsőként rögzítette a Lyra-gyűrűsköd központi csillagát. Felfedezését csak 1888-ban ismerték el, amikor más is meglátta a 14-es fényrendű csillagot.

1892-ben elvégezte a Nova Aurigae színképelemzését is. Az 1893-ban Budapesten megjelent „Nova Aurigae spektruma összehasonlítva néhány bolygószerű kód spekt-

rumával” című kötet megírásával nagyban hozzájárult a novák keletkezését magyarázó elméletek fejlődéséhez. Az 1890-es évek közepétől kezdve már csak időlegesen végzett megfigyeléseket, pl. 1901-ben a Nova Persei kitörésekor. 52 éves korában, 1909. május 29-én hunyt el Herényben.

Munkája elismeréseként a német Astronomische Gesellschaft 1881-ben, az angol csillagászati egyesület, a Royal Astronomical Society 1883-ban tagjai sorába felvette. Jellemző, hogy a Magyar Tudományos Akadémiának csak 1890-ben lett levelező tagja Gothard Jenő.

Gothard Jenő élete végéig készített csillagászati, színképelemző és fényképészeti készülékeket. Sok külföldi intézet tőle rendelte műszereit. Konkoly egyik művében azt írta, hogy Gothardnak szüksége volt arra, hogy mindent maga készítsen, mert egy fillér állami támogatást nem kapott, s a csillagászat, és főleg a csillagászati fényképezés igen költséges hobbi volt.

A bibliográfia görög szó, biblio=könyv, graphein=írás. A bibliográfia kifejezésen eredetileg a könyv tényleges leírását, a 18. században a könyvtudományt értették. Mai két jelentése a 19. században vált általánossá: így nevezzük az írásművekről készült rendszerező jegyzéket és a jegyzék készítésének elméletét is. A bibliográfia tehát az írásos és egyéb módon rögzített dokumentumok rendszerezett jegyzéke. Ez a műfaj nem szórakoztató olvasmány, de nélkülözhetetlen a kutató, érdeklődő, tájékozódó csillagász számára. A bibliográfia anyaggyűjtője, szerkesztője azért dolgozik hónapokon, éveken keresztül, hogy a szakember munkáját megkönnyítse.

Gothard Jenőről készített első bibliográfiám (Vértesi Péterné: Gothard Jenő. Szombathely, 1979. 70 p. /Vasi Életrajzi Bibliográfiák III./) 1979-ben jelent meg nyomtatásban 217 bibliográfiai tétellel, a második (Vértesi Péterné: Gothard Jenő. 2. jav. bőv. kiad. In: Vasi Honismereti Közlemények 1981. 1. sz. pp. 17-78.) 1981-ben már 341 tételes volt. A harmadik (Sragner Márta: Gothard Jenő. Bibliográfia. 3. jav. bőv. kiad. Szombathely,

1994. 100 p.) szintén nyomtatott formátumú kiadvány 1994-ben jelent meg, és 546 tételt tartalmazott.

Az obszervatórium 1881-ben

A 28 év óta tartó kutatómunkámnak jelenlegi, 2007. május 31-i állapotát mutató negyedik bibliográfiám 1494 tételes. Ennek az MCSE csillagásztörténeti honlapján – Rezsabek Nándor segítségével – nyilvánossá tett anyagával tisztelgünk Gothard Jenő születésének 150. évfordulóján. Az interneten itt érhető el: csillagaszattortenet.csillagaszat.hu

A bibliográfia felépítése azonos a nyomtatásban megjelentekével.

Az I. fejezetben Gothard Jenő műveit és munkásságát részlegesen feltáró (mások által írt) irodalomjegyzékeket, bibliográfiákat adtam közre.

A II. részben Gothard Jenő csillagászati, fotográfiai, meteorológiai írásai találhatóak. Az önálló műveket kiemelten, vastag betűvel írtam.

Az utolsó, III. fejezetben Gothard Jenő életét, munkásságát bemutató írások szerepelnek.

A bibliográfia mindhárom fejezetében a leírások időrendben, ezen belül betűrendben követik egymást. A tételek egymásutániségának a jelen esetben nincs jelentősége, mivel a számítógépen a többirányú kereshetőség biztosított. Ugyanezen ok miatt nem készítettem név- és kiadványmutatót sem.

Sragner Márta

Gothard Jenő új síremléke

Gothard Jenő 1857. május 31-én, 150 évvel ezelőtt született Herényben, ebben a Szombathelytől északra fekvő (majd 1950-ben a nagyváros növekedése miatt hozzá csatolt) községben. Itt élte életét, itt építette csillagok vizsgálatához szükséges épületeit, itt készítette műszereit, itt végezte csillagászati megfigyeléseit, itt munkálkodott Herény, Szombathely és Vagy Pécs érdekében.

Fiatalon, 52 éves korában szakadt meg tevékeny élete. Miután otthonában 1909. május 29-én váratlanul elhunyt, a herényi r. k. templomtól nyugatra található temetőben temették el. Ha ma a temetőkapun belépve jobbra fordulunk, és elhaladunk szüleinek, valamint Sándor testvérének sírja mellett: rátalálunk Jenő nyughelyére.

Korábban, ha így közeledtünk a sírhoz, ebből a keleti irányból vált olvashatóvá a csillagász nevét viselő felirat. Egy egyszerű kőtáblára vésve ennyi állt: HERÉNYI GOTHARD JENŐ CSILLAGÁSZ 1857–1909 és alatta GOTHARD MIHÁLY 1925–1946 és legalul az R. I. P. (a latin requiescat in pace, nyugodjék békében rövidítése).

Ma egy új síremlék fogadja a látogatót. A Szombathelyi Szépitő Egyesület 2006-ban pályázatot írt ki a város tanulóifjúsága körében „Milyenek szeretném látni városomat?” címmel. Buják Petra, a Gothard Jenő Általános Iskola 5. osztályos tanulója javasolta, hogy a herényi temetőben készüljön a régebbinél szebb és méltóbb síremlék. A bíráló bizottság a pályázó javaslatát figyelemre méltónak ítélte. A Vértes Ernő vezette Gothard Amatőr csillagászati Egyesület a tervezéshez szakmai segítséget adott. A vörösmárvány anyagú, függőleges lap alakja egy régi kis csillagvizsgálóra emlékeztet. Bal oldala csiszolt, rajta a felirat: HERÉNYI GOTHARD JENŐ CSILLAGÁSZ 1857–1909. Jobb oldali, szemcsés részén Gothard 26 cm-es tükrös

távcsövének mechanikáját faragták kőbe, a legkisebb csavarokig hű részletességgel. A művészi munkát Csinger Péter kőfaragó mester, cégtulajdonos végezte, aki sem az anyagokért, sem munkájáért nem fogadott el ellenszolgáltatást. Az ünnepélyes avatást 2006. október 7-én tartották, népes közönség előtt.

Gothard Jenőnek felesége és gyermeke nem volt. Öccse, Gothard Sándor örökbe fogadta második feleségének 1925. július 27-én született unokaöccsét, Balogh Mihályt, akit 1927. október 29-i adoptálásától hivatalosan Gothard Mihálynak neveztek. Fiatalon, 1946. április 24-én bekövetkezett halálakor ide temették. Neki állít emléket a sír keleti felébe került GOTHARD MIHÁLY 1925–1946 feliratú új kőlap.

Keszthelyi Sándor

A nagy magyar „csillagjós”

KONKOLY-THEGE MIKLÓS

születésének századik évfordulójára

Itt a földön jártál és az égig szálltál:
Magyar sors végzete, álmódok élete,
Csillagot elérni, az eget felmérni,
S mégis meg nem értve csak sírni az éjbe.

Nem kértél s nem kaptál, érdek nélkül adtál,
Ami a tied volt, ami benned lángolt:
Hazád egén fénylett és nemzetedé lett,
Magyar tudós lelked önmagadban letted.

Földhöz láncoló rög téged nem kötött,
A szabadság szelét oltották te beléd,
És a honszeretet tüze élesztgetett.

Azóta Ógyallán csillagok ragyogván,
Konkoly-Thege Miklóst, a magyar csillagjóst,
Hirdetik az éjben, örök dicsőségben.

(1942)

A magyar költészet kedvelőjeként „gyűjtöm” a csillagászati vonatkozású verseket, melyek közül egyet-egyet alkalmanként a Meteorba is beszerkesztek. Rossz vers nem nagyon jelent meg nálunk, és nem is jelenhetett meg, mert hiszen – egészen mostanáig – a legkiválóbb költők műveit olvashattuk lapunkban. Most azonban olyan gyöngyszemektől tárok olvasóink elé, amely nem csupán versként rossz, de mondandóját tekintve is tökéletes melléfogás.

A tiszteletreméltó szándékkal írott vers 1942-ben keletkezett, Konkoly születésének századik évfordulóján. Ekkoriban Ógyalla, ahol a nagy magyar csillagász létrehozta világhírű obszervatóriumát, átmenetileg Magyarországhoz tartozott.

Traeger Ernő, az alkotás szerzője jól bevált klisékkel operál. Van itt szabadság, honszeretet, rög és magyar bú, sors, meg lángolás – és jó néhány értelmetlen sor.

Mind közül a legértelmetlenebb: „Magyar tudós lelked önmagadban letted”. De térjünk rá Konkolyra! Az életvidám, örökké tevékeny intézményigazgató, országgyűlési képviselő, zeneszerző, zongorázó, céllövő, mozdonyvezető (!) Konkoly Thege Miklóst bizony nehéz elképzelni, amint az „éjbe sír”, legfeljebb mínusz tíz fokos könnyfacsaró hidegben és – valóban! – az égbolt fotometriai felmérése közben, mert hiszen Ógyalla ilyen programban is részt vett. Abban azonban igaza van a szerzőnek, hogy Konkoly valóban érdek nélkül adott, mégpedig saját „rögét”, egyike volt az első hazai földosztónak – a rokonság nem kis bosszúságára. Ezt követően valóban nem láncolta földhöz a rög, de Konkoly Thege Miklósba nem kellett a „szabadság szelét” beoltani, mint azt Traeger Ernő írja, épp eléggé szabad, öntörvényű egyéniség volt ő... A széllel beoltott Konkoly, amint a honszeretet tüze élesztgeti – kataszrofális képzavar!

Konkolyt tehát felélesztette a honszeretet tüze, és a csillagok Ógyalla egén csakis erre vártak: felragyogtak! Korábban feltehetően nem voltak észlelhetők – nem is értem, miért épült itt csillagvizsgáló 1871-ben. Vigyázat, ezt követően valami fontos dolog következik! Közeledünk a mű végéhez, hamarosan kiderül, mire megy ki ez az egész. Végre megtudjuk, ki is volt ez a Konkoly Thege Miklós. Magyar csillagjós!

Traeger Ernő, a jeles gyorsírás-történész tökéletesen melléfogott a nagy igyekezetben: a versfaragásban a tudós csillagászból csillagjóst faragott, a csattanó pedig akkorát csattant, hogy agyonvágta a mű jó szándékú mondanivalóját. Ha a heves természetű Konkoly megérté volna századik születésnapját, és valaki ezekkel a strofákkal meri felköszönteni – valószínűleg igen kemény szavakkal igazította volna helyre a „merénylőt”.

Mizser Attila

Ágasvár '07 Ifjúsági Csillagásztábor 2007. július 9–16.

Az MCSE ifjúsági táborát július 9–16. között tartjuk a Mátrában, az ágasvári turistaházban, 635 m-es tengerszint feletti magasságban, a 15–19 éves korosztály számára, a Polaris szakköröseinek szervezésében.

A zavaró fényektől mentes észlelőhely kiváló lehetőséget nyújt a csillagos éggel való ismerkedésre. Az egy hét során megismerkedünk a nyári égbolt szabadszemes és távcsöves látnivalóival – meteorokat, mélygobjektumokat, változócsillagokat észlelünk, előadásokat hallgatunk. Szakmai kirándulás keretében ellátogatunk a Pizskés-tetői Observatóriumba, kalandozunk Nógrád megyében. A résztvevők lehetőleg hozzák el magukkal saját távcsövéket is!

Az ifjúsági tábor részvételi díjait a tavalyihoz képest nem emeltük: turistaházban, napi háromszori étkezéssel: 28 000 Ft (tagoknak 25 000 Ft), saját sátorban, napi háromszori étkezéssel: 24 000 Ft (tagoknak 21 500 Ft), saját sátor étkezés nélkül 6400 Ft (tagoknak 5600 Ft). A turistaházi férőhelyeket a jelentkezések beérkezési sorrendjében töltjük fel!

Befizetési határidő: június 15. A jelentkezések beérkezése után befizetési csekket és részletes tábori tájékoztatót küldünk. A tábori jelentkezések/befizetések a Polaris Csillagvizsgálóban is intézhetők személyesen, kedden, csütörtökön és szombaton, az esti távcsöves bemutatók időszakában.

További információk: www.mcse.hu

Meteor '07 Távcsöves Találkozó Tarján, augusztus 9–12.

Hagyományos távcsöves találkozókat a Tarján község (Gerecse-hegység) melletti Német Nemzetiségi Ifjúsági Táborban tartjuk a csillagászat iránt érdeklődők számára. Az autóval és Volán járatokkal egyaránt jól megközelíthető táborhely Tarján községtől 2 km-re D-re található, a Tatabánya–Tarján műút mellett, kb. 300 m tengerszint feletti magasságban. A helyszín közvetlen zavaró fényektől mentes, óriási észlelőréteken használhatjuk távcsöveinket. Az MTT '07 jó alkalom nyújt a hazai távcsőpark és az amatőrmozgalom fejlődésének megismerésére, a különféle műszerek tesztelésére, összehasonlítására. Idei témáink: 50 éves az úrkorszak, Nemzetközi Heliófizikai Év, emellett olyan aktualitásokkal is foglalkozunk, mint pl. a McNaught-üstökös. **Várjuk az előadni, bemutatkozni szándékozók jelentkezését az mcse@mcse.hu címen! Ugyancsak várjuk támogatók jelentkezését.**

A rendezvény részvételi díjai: kőházban, napi háromszori étkezéssel: 14 000 Ft (tagoknak 11 000 Ft), saját sátorban, napi háromszori étkezéssel: 10 500 Ft (tagoknak 9000 Ft), saját sátorban, étkezés nélkül 2700 Ft (tagoknak 2400 Ft). A kőházi férőhelyeket a jelentkezések beérkezési sorrendjében töltjük fel!

Befizetési határidő: július 10. Jelentkezés június 30-ig! A jelentkezési lapok beérkezése után befizetési csekket és tábori tájékoztatót küldünk. A jelentkezések/befizetések a Polaris Csillagvizsgálóban is intézhetők, kedden, csütörtökön és szombaton, az esti távcsöves bemutatók időszakában.

Tábori információk: www.mcse.hu

Magyar Csillagászati Egyesület
1461 Budapest, Pf. 219.,